

UTDRAG FRA DEN LEKSIKRYPTISKE ENCYKLOPEDI

Metafysikk (av gr. «etter»/«over» og «fysikk»). En av filosofiens hoveddisipliner. Det er i dag ingen konsensus på tvers av filosofien om hva metafysikk er, men det sies gjerne at metafysikk er studiet av væren som væren. Mindre kryptisk uttrykt: Metafysikk stiller og forsøker å besvare abstrakte spørsmål om verden som gjerne faller utenfor dem vitenskapen på et gitt tidspunkt kan besvare.

Metametafysikk (av gr. «etter»/«over» og «metafysikk», ev. av gr. «etter»/«over», «etter»/«over» og «fysikk»). Underdisiplin i filosofi som analyserer metafysikk. Det er store variasjoner i hva som regnes som metafysikk (s.d.), så metametafysisk analyse vil kunne anta mange former.

På tross av problemene med å gi «metafysikk» en entydig mening kan det slås fast at det første «meta» i «metametafysikk» har sin vanlige betydning. Metametafysikk omhandler abstrakte problemstillinger om metafysikken. I metametafysikk studeres metafysikkens metafysikk, og relevante spørsmål er «Hva er metafysikkens studieobjekt?», «Hvordan kan vi oppnå metafysisk kunnskap?» og «Hva betyr termene som brukes i metafysisk diskurs?». Slik sett er metametafysikk analogt til metaetikk.

Metametafysikk har nylig blitt særlig aktuelt i analytisk filosofi, men allerede Hume og Kant kan sies å ha vært beskjeftiget med dette temaet. Humes oppfordring om å kaste metafysikken på bålet kan ikke motiveres fra innad i metafysikken, men er en metametafysisk konklusjon. Under visse antagelser kan også Kants Kritikk av den rene fornuft sees på som et metametafysisk prosjekt. I nyere analytisk metametafysikk er de store skikkelsene Carnap og Quine, og deres motstridende posisjoner danner gjerne utgangspunktet for samtidens diskusjon.

En særlig sentral del av metametafysikken er metaontologi. Her studerer man såkalte ontologiske spørsmål, dvs. spørsmål på formen «Finnes X?». Mye diskuterte kandidater for «X» er tall, mulige verdener og sammensatte objekter. Carnaps innfallsvinkel til å analysere dette spørsmålet er å skille mellom «interne» og «eksterne» ontologiske spørsmål. Innad i matematikken har spørsmål om talls eksistens et åpenbart svar (ja), men metafysikeren som forsøker å spørre om tall egentlig finnes, stiller et meningsløst spørsmål. Det finnes ikke objektive svar på metafysikerens (eksterne) spørsmål.

Quines posisjon er meget forskjellig. Han avviser Carnaps skille mellom «analytiske» og «syntetiske» påstander, og underkjenner derfor samtidig skillet mellom interne og eksterne spørsmål, som ble definert ved bruk av disse begrepene. Quine foreslår i stedet en metode for å besvare ontologiske spørsmål. Han argumenterer for at vi må akseptere eksistensen til de objekter som våre beste vitenskapelige teorier må kvantifisere over for å være sanne, og bare disse. Kvarer eksisterer, ettersom våre beste fysiske teorier kvantifiserer over dem; engler eksisterer ikke, siden ingen god empirisk teori kvantifiserer over dem.

Diskusjoner i metafysikk forutsetter ofte en gitt metametafysikk. Det er likevel viktig å merke seg at en hel del metafysisk diskusjon kan foregå uavhengig av metametafysisk uenighet. Den store uenigheten i metametafysikken trenger altså ikke undergrave konklusjoner i metafysikken som sådan. T.M.T.

Metempiri (av gr. «etter»/«over» og «erfaring»). Negativt ladet betegnelse på filosofisk teoretisering om objekter som eksisterer hinsides det som kan erfares gjennom sansene. Lansert av den britiske filosofen og litteraturkritikeren Georg Henry Lewes (1817–1878), som under innflytelse fra Comte og Mill argumenterte for at filosofien måtte holde seg til det som er positivt gitt i sanseerfaringen, og som derfor kan studeres vitenskapelig. Ut ifra dette må metafysiske teorier om emner som form, stoff, ånd eller Gud forkastes som meningsløse. Lewes mente imidlertid ikke at all metafysikk (s.d.) må klassifiseres som metempiri. Forholdet mellom subjekt og objekt er for eksempel et legitimt emne for vitenskapelig undersøkelse, siden det ifølge Lewes selv er gitt i sanseerfaringen.